

padla (morda bi lahko govorili tudi o vplivu zmanjšane natalitete), a izposoja se neprestano dviguje. Če so si mladi bralci do 15. leta starosti leta 1995 izposodili 390.973 enot knjižničnega gradiva, se je ta številka leta 2011 dvignila na 525.419.

Roman Vodeb

PSIHOANALIZA, BRANJE IN (TISKANA) KNJIGA

»Padalci« iz drugega vica

Prepoznati, kaj iz sedanje družbene »mode« je bolj ali manj prehodna »modna muha«, je težko. Še težje je transparentno in javno izpostaviti norosti in jih kritično misliti ter ob tem sprejeti določen revolt aktualne uradne »stroke«.

Določena stroka, ujeta v lastno ide(ologi)jo oz. doktrino, ne vidi svojih zdrsov, kaj šele slepih peg. Če pride v neko zgodbo z dotično stroko neobremenjen »padalec iz drugega vica«, bo precej lažje zaznal zdrse, zmote in slepe pege stroke, v kateri se je znašel. Da bi se določene stroke izvile iz primeža lastne neumnosti, morajo torej poklicati na pomoč ljudi iz drugi strok, ki bi jim karikirano lahko rekli »padalci iz drugih vicev«. Prav ti so navadno sposobni neobremenjeno in nesimptomatsko kritično misliti razvojne in strokovne idejne in/oz. ideološke probleme. »Padalec iz drugega vica« namreč ni fiksiran na strokovne zablode. Zato ne preseneča dejstvo, da so celo Nobelove nagrade nemalokrat dobivali ljudje, ki se niso šolali znotraj posameznih strok oz. znanosti. Metodološki napotek pri zaznavanju lastne slepote, v našem primeru na področju tiskanja knjig in bralnih navad, bi se v tem primeru glasil: ljubitelji knjig in branja ne morejo neobremenjeno videti, v čem je problem zatona tiskanih medijev in bralnih navad. Če se o tem razgovori ljubitelj digitalnih medijev in »sovražnik« tiskani knjig, se mu splača vsaj z enim ušesom prisluhniti. Všečno zagotovo ne bo zvenelo, lahko pa bi dalo misliti tistim, ki so sicer prepričani, da je njihov pogled – v tem primeru na tiskane knjige in bralne navade – zveličaven in edino pravilen. »Padalci iz drugih vicev« nimajo fiksnih idej, niso strokovno zaslepljeni – imajo sicer lahko določene druge zablode in simptome – imajo pa morda sveže ideje in drugačne poglede na neko tematiko, v našem primeru primeru na tiskanje in branje knjig.

Ideologija ali strokovna doktrina?

Stvari se samodejno premikajo, vselej tudi v neko nepredvidljivo smer. In če smo malce filozofski, moramo reči, da ni dobro pridigati, kaj je prav in kaj narobe. Filozofija naj ne bi dajala pametnih odgovorov, ampak naj bi zastavljala pametna vprašanja. To, da knjige izumirajo in da na sceno stopajo novi, digitalni mediji, je dejstvo – atribut »neljubega« (dejstva) se vzpostavi šele z vpeljavo subjektivnega vidika. Torej, če se vprašamo, ali je to prav ali ne, vstopamo v

poseben, pridigarški oz. ideološki diskurz. Pravo filozofsko vprašanje bi se v tem kontekstu moralo glasiti: *Zakaj se nekateri dandanes, ko tiskane knjige, časopisi in revije tako rekoč zamirajo, borijo proti temu njim neljubemu dejstvu?* In: *Zakaj je tako zelo narobe, če se bralne navade otrok in mladine spreminjajo ali celo zamirajo?* Dikcije, kot so »treba je« in »morali bi«, so subjektivne, na neki način ideološke. Ide(ologi)ja o nujnem branju klasično tiskanih edicij – časopisov, revij in knjig – je začasna, trenutno »modna«. Stvari se spreminjajo, družba se spreminja, časi se spreminjajo in mi (ljudje) z njimi – eni bolj, drugi manj. To, da komu trend spreminjanja ni všeč, je stvar subjektivne presoje oz. gledišča – v določenih kontekstih tudi politike oz. določene ideologije, doktrine dotične stroke – Althusser bi rekel »spontane ideologije znanstvenikov«. V tem primeru mislimo na »stroko«, ki se ukvarja z branjem in bralnimi navadami, predvsem otrok in mladine.

V konkretnem primeru je problematičen ravno interes oz. želja tistih, ki si gradijo identiteto in kujejo dobičke, povezane z izdajanjem tiskanih medijev (knjig, časopisov in revij). Ampak v aktualni zagati so na sceno že stopili ljudje z interesom in željo v povezavi z digitalnimi mediji. Digitalni mediji so za trenutno populacijo mladih konzumentov bolj vabljivi, bolj všečni., zahtevajo manj časa, so bolj priročni. Psihoanalitično rečeno: so bolj v sinergiji z imperativnim načelom ugodja.

Se nam pa ob tem pojavlja neko drugo vprašanje: kako bo to – zamiranje bralnih navad in izumiranje klasičnih knjig (revij in časopisov) – zaznamovalo človeštvo, družbo oz. kulturo (t. i. »civilizacijsko napredovanje«). In ne nazadnje: kako bo to vplivalo na t. i. »aritmetično sredino družbene sreče« oz. uživanje, torej doživljanje vsesplošnega ugodja v samem človeškem življenju oz. družbenem bivanju?

Naprej s psihoanalizo (najprej s sadizmom)

»Smrt« oz. zaton tiskanih medijev (knjig, časopisov in revij) in prevlada digitalnih medijev ima zagotovo nekaj nepredvidljivih pasti oz. posledic, ki gravitirajo v register »aritmetične sredine družbene sreče«. Ena je denimo ta, da so digitalni mediji v dobršni meri brezplačni. Zaslužijo predvsem proizvajalci računalniške opreme, ki izdelujejo digitalne posrednike, ne pa avtorji (digitalnega) gradiva – vsaj trenutno (še) ne. Njih nekako nihče noče honorirati – digitalno publiciranje je bolj avtopromocijsko in identitetni balzam za dušo. Denar pa je vendarle ekvivalent načela ugodja, če že ne pogoj eksistence in socialne varnosti. Za imidž, za svoj ego – beri za svoj narcistični »jaz sem«, »imam prav«, »moja beseda je zadnja, in (ob)velja« – in identiteto (pozitivno samopodobo) pa publicisti oz. pisatelji praviloma ne morejo in nočejo delati. Če pisatelj, esejist, novinar, kritični mislec za objavo ne bo nagrajen s honorarjem, bo slej ko prej nehal pisati. Od zraka se ne da živeti, samo za hobi pa je tudi težko »kakovostno« pisati.

Naj ponovimo: načeloma nihče ne objavlja zgolj za svojo dušo – izjema so le patološki narcisi ali pa družbeni (patološki) »nergači«, ki silijo v javnost za vsako ceno, honorar pa jih niti ne zanima.

Koncept digitalnega (internetnega) bloga se je dandanes tako razvil, da najboljši blogerji – blogar pa je lahko vsak – postajajo konkurenčni tradicionalnim piscem (esejistom in kolumnistom, celo klasičnim pisateljem), ki so doslej blesteli

v tiskanih medijih. Pravi »carji« danes postajajo nekateri (digitalni) blogerji in ne več klasični pisatelji. Bloganje je načeloma brezplačno, za nameček pa še mamljivo za anonimne bralce, ki radi nergavo, celo »patološko« replicirajo v to ali ono smer in se na ta način identitetno krepijo, da ne rečemo (dekompencijsko) sadistično izživljajo. Ravno sadistični užitek, s katerim so domala zasvojeni anonimni replikanti na raznih blogih (»postih«) in forumih, predstavlja pomemben faktor prosperiranja digitalnih medijev. Ravno zaradi latentnega sadizma, ki ga je mogoče malodane odkrito manifestirati v digitalnih (internetnih) medijih, kjer je v konceptu mogoče replicirati na prebrano, je digitalni (internetni) medij zasvojil mase ljudi. Medtem ko so se v Sloveniji uveljavili nekateri replikanti, ki vseskozi »težijo« v pismih bralcev tega ali onega časopisa ali revije, so tudi blogi in forumi (pre)polni nergačev in prepirljivcev. Ljudje si lahko z užtkom dajejo sadističnega duška, pri klasično prebrani knjigi (in tudi časopisu ali reviji) pa jim to ni omogočeno. S prebranim se – hočeš nočeš nekako sprijaznijo – in potem vzamejo v roke drugo knjigo (oz. preberejo nekaj drugega v časopisu ali reviji). Vsaj pri klasičnih bralcih tiskanih knjig (časopisov in revij) je bilo doslej tako. S knjigo so v znamenitem (psihoanalitičnem) **transfernem razmerju**, in to pozitivnem. V digitalnih medijih pa so se bralci »gor postavili«; če se s čim ne strinjajo, se lahko razjezijo. Celo na internetne videoposnetke se lahko v replikah (»postih«) »pritožijo« ali pa videno pohvalijo. Vendar je graja, ki je vselej sadistično koncipirana, »slajša«, replikantom je v večji (sadistični) užitek. Tega užitka pri klasično prebranih knjigah (časopisih in revijah) ni. Tam ni negativnega transferja, ampak je izključno pozitivni transfer.

Knjiga in »prvi drugi« (mama)

Zamiranje klasičnih (»linearnih«) bralnih navad, gledano skozi psihoanalizo, ne bo imelo fatalnih učinkov na človeško družbo, določene spremembe v družbi pa zagotovo bodo posledica spremenjenih bralnih navad otrok, mladine in posledično tudi odraslih.

Psihoanalitična oz. freudov(sk)a logika gledanja (interpretiranja) na številna področja človekovega vsakdanjega delovanja je zelo specifična – laika popolnoma zmede, celo znervira. Če rečemo, da »knjiga ni knjiga«, je po svoje legitimna laična replika: »*Ja kaj pa je drugega?!*«

Psihoanalitična – zopet legitimna – replika se glasi: »(Ja,) MAMA!« Včasih tudi oče – skratka, tisti »prvi drugi«, ki dojenčku (prvi) govori, ga ljubkuje in boža z besedo – ki ga uči govoriti. Tega »prvega drugega«, torej mamo, bo taisti otrok nekoč nezavedno oz. »transferno« simbolno »prebral« in (nezavedno) zaznal v prebrani besedi – če že ne prebral, pa vsaj iskal oz. imel z njo dialog (z branjem pisane besede), ki ga je kot otrok morda pogrešal. Torej, ko otrok sam prebere besedo, le-to sčasoma – ko branje oz. knjigo vzljubi – poveže z nezavedno in asociativno (simbolno) besedo, ki mu jo je nekoč izgovarjala – ali pa mu je ni izgovorila (pa bi mu jo morala) – mama. Torej: tisti, ki z užtkom prebirajo oz. »požirajo« knjige, so s knjigo – bolje rečeno z besedilom, zapisanim v knjigi – vzpostavili znameniti transferni odnos, vendar na simbolni ravni. Knjiga – torej besedilo, prebrano v knjigi – jim je dejansko nekakšna simbolna mama, torej nadomestna mama – tista govoreča mama, ki je otroka nekoč »božala z besedo«, ali pa ga ni (več) božala

(pa bi ga morala še naprej, saj si je otrok to želel) –, ga učila govoriti in s tem tudi misliti. Ko mladi bralec »začuti« branje, torej, ko ga branje (knjig) omreži, začara, se v njegovem nezavednem zgodi asociativni premik (v simbolnem smislu oz. v registru Simbolnega). Knjiga – bolje rečeno besedilo, (pre)brano v knjigi – mu prevzame močno investirano simbolno zastopstvo »prvega drugega«, torej mame. Ta »prvi drugi« je lahko dovolj, premalo ali pa preveč prisoten. Prebrana beseda otroka nezavedno asociira na nekoč (v dobi dojenčka) slišane mamine besede. Intrapsihični (miselni) glas prebrane besede je v bistvu mamin glas, le da na simbolno-nezavedni ravni. Edino, kar strastni bralec – bodisi mlad ali pa star – začuti, je ugodje – ugodje, ki od nekod izhaja, se od nekod napaja. Zasvojenost s knjigami je zagotovo povezana z infantilno oz. predojdipalno, deloma tudi ojdipalno mamno. Vprašanje pa je, ali je bilo te mame pri strastnem bralcu, knjižnem molju, preveč ali premalo, morda celo ravno prav. Mama je zagotovo tista, ki zaznamuje bralčevo željo – ker želja je vselej želja Drugega. Vprašanje pa je, na kakšen način (ne)bralca zaznamuje (intrapsihični) Drugi, torej ponotranjena mama oz. otrokov dialog/interakcija z njo.

Treba je še dodati, da se znameniti (pozitivni) transfer s knjigo vzpostavlja ne dveh ravneh: (pozitiven) transfer z branim besedilom ter (pozitiven) transfer s samo knjigo, kot transfer s fizičnim objektom s platnicami in listi. Negativni transfer je mogoč oz. je celo pogoj, da se nekateri »jeznoriteži« v nekaterih digitalnih medijih v svoji »postih« kronično sadistično odzivajo z replikami.

Kaj pa (intrapsihični) Drugi in (znamenita) »želja Drugega«?

V Lacanov(ski) psihoanalizi je (Véliki) Drugi tisti, ki nastopa v vsakem diskurzu. Torej, kje in kaj v bralcu je (intrapsihični) Drugi, kakšno vlogo ima in kaj pravi? Če je klasična človekova želja v resnici res »želja Drugega«, kot se reče v psihoanalizi, bi morali reči, da je želja po branju knjig prav tako »želja Drugega«, torej želja matere ali celo očeta (Vélikega Drugega). A se zdi, da je le pri redko katerem knjižnem molju res tako. Prej je aktualen monolog z Drugim, morda tisti dialog, ki ga nikoli ni bilo dovolj oz. se je prezgodaj nehal, otrok pa si ga je (še) zelo želel. In mame v resnici res ni nikoli dovolj, vselej pride nekaj vmes, navadno (ojdipski) oče/partner ali pa gospodinjska opravila in/ali kariera. Povsem legitimno je izreči vsaj dve, radikalno različni tezi v zvezi z afiniteto oz. (fanatično) željo po (linearnem) prebiranju (tiskanih, morda celo digitalnih) knjig.

Prava teza se sliši malce kruto: (kronična) odsotnost mame oz. njene besede otroka lahko pahnejo v položaj, ko »mora« brati. Fanatično branje knjig (ali pa »buljenje« v računalnik ali TV sprejemnik, ali celo »play station«) je znamenje manka v občutenju ugodja – temeljno ugodje je ugodje ob občutenju ljubezni. Če je »dovolj mame« – mame pa seveda nikoli ni dovolj –, otrok ne potrebuje knjig, nima potrebe po tem, da bi bil knjižni molj, »požiralec« knjig in da bi imel bralni (intrapsihični) dialog z mamno (deloma tudi z očetom, če gre za bralke ženskega spola). Če je (v knjigi) prebrana beseda simbolna mama (simbolni zastopnik njene glasu), potem otroku, ki je imel v zgodnjem otroštvu dovolj mame, dovolj njenih ljubeče izrečenih besed, ni potrebno fanatično brati. Karikirano in po svoje paradoksalno – za zagovornike bralnih navad pri otrocih in mladini pa nadležno, če ne že heretično – bi lahko rekli: če otrok redno sliši ljubečo mamno, njeno besedo,

če je mama dovolj prisotna, mu njenega glasu, njenih besed ni treba iskati – torej brati – v knjigah ...

Iz psihoanalize oz. otroške psihologije se ve, da je manko mame kriv za konstituiranje t. i. prehodnega (tranzicijskega) objekta. Torej: ker otrok – v tem primeru je mišljen predvsem deček (dekličin položaj je malce drugače oz. vsaj specifičen, zaradi očeta še bolj zapleten) – nima »dovolj mame«, ker se ne more zvečer pri njej stiskati, ker z mamo spi ojdipski oče, se mora potešiti z neko (plišasto) lutko, punčko, medvedkom, ki ima funkcijo surogata oz. simbolnega nadomestka mame. Odsotna oz. (incestuožno) prepovedana – beri: od očeta ali »drugih«/kariernih obveznosti »ukradena« – mama otroka pahne v stisko, ko se mora zvečer v postelji »pomuckati« ((po)crkljati) z mehko plišasto lutko, s surogatom (simbolnim nadomestkom) za mamo. Svojevrsten surogat (simbolni nadomestek) za odsotno mamo in njeno ljubečo besedo pa je tudi knjiga oz. v knjigi prebrano (domala katerokoli) besedilo. V kontekstu odsotne mamine ljubeče (»v živo« izrečene) besede torej vskoči knjiga oz. vse tiste v knjigi zapisane besede, ki si jih otrok – zaradi in v imenu odsotnosti mame – prebere. Knjiga torej vskoči v življenje mladega bralca in mu nadomešča umikajočo se mamo. Mame se pač posvečajo tudi drugorojencem – bratom in sestram bodočega strastnega bralca – svojemu partnerju, gospodinjskim opravilom in (seveda) karieri. Karikirano in paradoksalno rečeno, bolj ali prej, ko je mama odsotna, bolj se otrok lahko spoprijatelji s knjigo in branje mu postane navada, zleze mu pod kožo, preide mu v kri, postane nujnost, imperativ – v povezavi z nedorečenim monologom z Drugim, in (sploh) ne toliko z »željo Drugega«. Paradoks, ki se lahko zgodi, in zgodi se mnogim, je naslednji: mamica svojemu otročičku bere knjige v upanju, da bo pridobil bralne navade. Otrok – posebno deček – pa bralnih navad ne pridobi natančno zato, ker je imel »dovolj mame«, ker mu je ta vseskozi brala, bila zanj ljubeče prisotna. Ko se mame »najé« – ko jo, kot incestuožno prepovedno, končno prepusti očetu –, se mu ni treba »z njo« (nezavedno, intrapsihično, miselno, simbolno) pogovarjati preko knjig, imeti z njo intrapsihični dialog (z Drugim).

Se pa lahko otrokom zgodi tudi obrat v drugo smer. Ravno zato, ker mama v nekem trenutku svojega otroka ne zmore več toliko »božati« z besedo – to pa se vselej zgodi –, in ravno zato, ker je to počela nešteto krat, otroku to tako preide v kri, da mora začeti brati knjige, da bi si ustvaril intrapsihično mamo, se z njo (z Drugim) »pogovarjal«, vzpostavil z njo, torej z Drugim, med branjem dialog posebne vrste. Dialog z Drugim nima nič z vsebino knjige – »dialog z Drugim« je preprosto neizbežna paradigma. Knjige torej ne bere bralec, pač pa (mu) jo bere Drugi – največkrat mama, pri deklici pa lahko tudi oče, torej oba.

Morda še tale namig: otrok, kateremu v oralni fazi manjka mama, jo lahko (po)išče v knjigah, ali pa se, ravno zaradi manka mame, sploh ne more predati branju knjig, ker pač ni ponotrnil paradigme mamine ljubeče besede, s katero bi imel (kot z Drugim) med branjem intrapsihični dialog. Otrok, ki mu manjka »oralna mama«, bo postal kronični popotnik, vandrovec, večni turist, raziskovalec tujih dežel, ali celo alpinist v Himalaji (Andih, Sahari, Grenlandiji ...).

Torej (simbolna) mama je lahko knjiga in bralne navade so vselej povezane z mamo kot intrapsihičnim Drugim, s katerim je otrok v dialogu, ko se odloča za knjigo, za branje. A namesto odsotne mame lahko v otrokove oz. mladostnikove psihične procese vskoči tudi kakšen drug (digitalni) medij, npr. računalnik, TV. In otroci oz. mladi so danes pogosto prav zasvojeni z računalniki, internetom – kot

da bi iskali odgovor na večno vprašanje: »Ali je kje kdo, ki bi me ljubil?!« Oziroma kot da bi prosili: »Kje si mama, imej me rada!«

Knjiga in spol

Deklica ima z očetom odnos posebne vrste, pa tudi kopico neodgovorjenih vprašanj, naslovljenih na očeta. Oče za deklico ni kdorkoli, pač pa (nekastrirani) »objekt«, ki ima »organ-več«, ki njej, deklici, in materi na telesu manjka, in ki postane z leti, v odraslosti, epicenter ženske želje, predvsem nezavedne. Oče je namreč tisti, ki ta »organ-več«, torej penis, ima. Zato je dekličin intrapsihični Drugi zaznamovan tudi z enigmo očeta. Deklica neizmerno potrebuje odgovor na vprašanje, ali jo oče ljubi. In (med drugim) ta odgovor nezavedno išče v knjigah, v monologih oz. dialogih med njo samo in razcepljenim Drugim. Dekličin Drugi je razcepljen med ponotranjeno mamo in očetom kot, domnevno, bitjem brez želje. In ravno dilema, ali ima oče željo po njej, torej po deklici (kot bitju brez penisa, a z veliko lepote), deklico pahne v prebiranje knjig. V knjigah nezavedno polemizira tako z mamo kot z očetom in išče odgovore, ali jo (ojdipalni) oče ljubi. In – če smo »bolj freudovski od Freuda samega«: natančno zato dekleta in pozneje ženske več berejo, berejo bolj strastno, z večjo epistemološko (spoznavno) pulzijo. Tudi če deklica nima očeta, ga intrapsihično oz. v fantaziji konstituira (ustvari), in ima potem v knjigi/besedilu z njim (nezavedni) dialog ...

Deček ima neporavnana račune z očetom na čisto drugačen način. Medtem ko deklica zamenja svoj prvi objekt želje, torej mamo, za očeta – ker ima le-ta pač »organ-več«, in je (libidinalno) več vreden – deček ostaja celo življenje prikovan na mamo oz. na žensko; ženska je v odraslosti »le« (simbolni) nadomestek za incestuozno prepovedano mamo. Deček z očetom nima tako rekoč ničesar, razen to, da ga sovraži, ker mu krade mamo – a ko bo velik, bo tak kot oče (identifikacija). Poleg tega je oče za »malega Ojdipa« nadležen preteči kastrator, ki mu deček ne daje toliko prostora v svoji psihični realnosti kot deklica. Zato dečku ni treba z očetom intrapsihično polemizirati v obliki branja knjig. Dečkov Drugi je z očetom zaznamovan drugače kot dekličin Drugi – zato dečku ni treba iskati »dolgoveznih« odgovorov na številna vprašanja, ki tarejo deklico. Dečka zaznamuje kastracijska bojazen na svojevrsten način. On bi se aktivno spopadal s simbolnimi zastopniki kastracijsko pretečega očeta, in to ne preko dolgotrajnega in monotonega (statičnega) branja, pač pa preko »ringa« oz. aktivnega konflikta – ta je npr. transparentno prisoten v tekmovalnih igrah oz. športu, ne pa (toliko) v branju.

In nenazadnje: fantovsko in dekliško branje ter moško in žensko branje sta popolnoma različno koncipirana oz. na različne načine vpeta v nezavedno. Fenomen kastracije in Ojdipovega kompleksa v kontekstu branja znatno zaznamuje oba spola. Ravno zaradi »Ojdipa« in kastracije ženske berejo več kot moški.

Knjiga in oralna faza

Za piko na »i« je tej psihoanalitični interpretaciji potrebno dodati še nekaj: tako kot dojenček požira materino mleko oz. sesa mleko iz stekleničke, tako strasten

bralec »požira« knjige. »Požiranje« česar koli, tudi znanja in knjig, je vselej povezano s tem otrokovim prvim požiranjem hrane. Dojenčkovo oralno »matranje« in aktivno sprejemanje vase ima namreč številne simbolne nasledke. »Požiranje« oz. strastno prebiranje knjig je le eden od simbolnih nasledkov, ki seveda ni zaznaven pri vseh ljudeh, pač pa le pri strastnih bralcih. Drugi simbolni nasledek je – lahko neodvisno od branja – npr. »požiranje« ponujenega znanja in informacij. V ozadju neustavljive želje po branju knjig je torej »nekaj nezavednega«, je nezavedna simbolna asociativna vez.

Ampak – in v tem je zagata zagovornikov klasičnih knjig in (linearnega) branja – funkcijo »požiranja« in celo mame kot »prvega Drugega« lahko prevzame tudi kakšen drug posrednik. Simbolno funkcijo dobre, ljubeče mame in modrega očeta lahko prevzame na primer tudi osebni računalnik ali kakšen sodobnejši posrednik znanja in informacij.

Knjiga dopušča, (malo) sugerira, ne diktira

V tandemu (mladi) bralec in knjiga je še ena pomembna specifika, ki se jo da dobro misliti skozi psihoanalizo – čeprav bi o njej lahko verjetno več povedala kognitivna znanost. Namreč: ko otrok prebere, da npr. Pika Nogavička živi v vili Čiračara, mu prebrano povzroči miselni orkan, in to na drugačen način, kot če vilo Čira-Čara vidi upodobljeno na TV ekranu ali računalniškem monitorju. Misli in fantazije mu uberejo zelo subjektivno (»osebno«) smer – smer, ki mu jo diktira njegovo nezavedno, njegovi (na)goni in potlačitve.

Nezavedno je nagovorjeno oz. sprovcirano na drugačen način, če otrok nekaj prebere in temu doda nekaj ali precej svoje fantazije, kot če mu ekran/monitor diktira, kaj mora misliti, si predstavljati.

Težave z branjem in »slepim« sledenjem črkam, povezanim v besede oz. v besedilo, imajo predvsem dislektiki, katerih um deluje specifično. Dislektikom videna črka, povezana v besedo (stavke) dela težave, (že) zato berejo počasi. Njim um dokaj površno, na nek način fantazijsko, boljše rečeno svojeglavo oz. neubogljivo bere tekst, zato (sploh) ne morejo tekoče (linearno) brati, niti pisati. Če že (linearno) preberejo neko besedilo brez napake, pogosto ne morejo obnoviti prebranega – sploh ne vedo, kaj preberejo, ker so se pač preveč skoncentrirali na pravilno prebrano zaporedje črk v besedah oz. besedilu. Ko morajo obnoviti prebrano snov oz. besedilo, se njihov um znajde drugače. Brskanju po spominu se dislektiki odpovedo in um jim prevzame pobudo preko logičnega sklepanja in analitičnega misljenja. Dislektiki ne morejo biti »knjižni molji«, njihov um lažje črpa zaklade informacij iz drugih virov, tudi iz avdiovizualnih digitalnih medijev. In genijev oz. revolucionarnih inovatorjev je med dislektiki procentualno več kot med običajnimi ljudmi ...